

С.Б. Юрченко

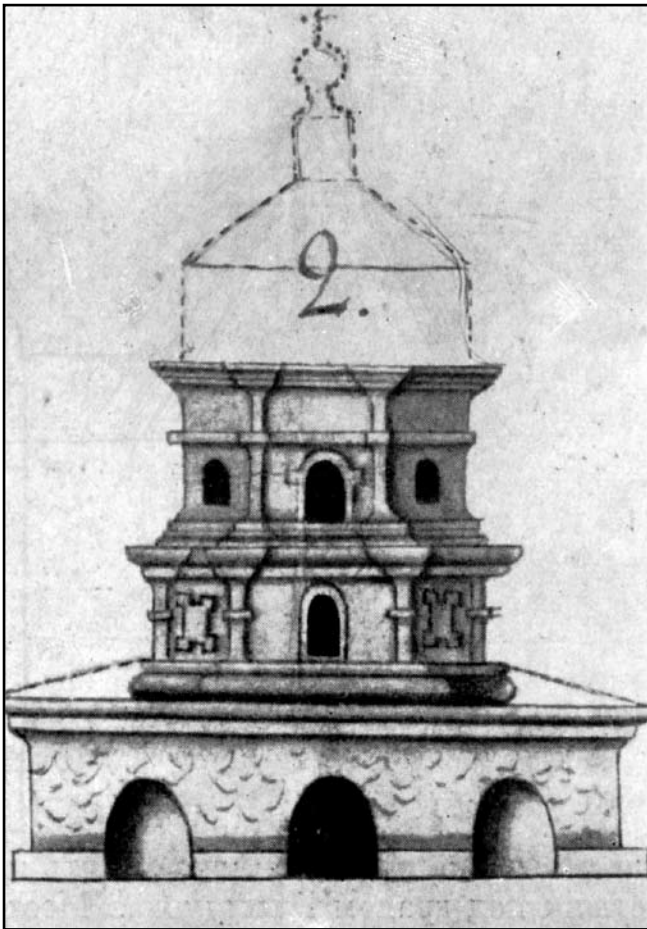
ГАМАЛІЇВСЬКИЙ МОНАСТИР ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНА ІВАНА СКОРОПАДСЬКОГО

На підставі нових архівних документів уточнюється датування деяких споруд Гамаліївського монастиря.

Ключові слова: церковна архітектура, Гамаліївський монастир, будівельна діяльність Скоропадського.

Гамаліївський монастир по праву вважається перлиною українського бароко. Його ансамбль сформувався в основному завдяки щедрій фундації Івана Ілліча Скоропадського та його дружини Анастасії Марківни. Саме в час правління гетьмана збудовано головні монастирські споруди, проте датування кожної із них досі є лише приблизним. Нововиявлені архівні документи дозволяють уточнити деякі важливі моменти будівельної історії і тим самим звузити хронологічні рамки зведення окремих пам'яток.

Визначальною у створенні ансамблю є дата початку будівництва при Скоропадських. Традиційно вважається, що задум збудувати монастир виник у гетьмана у 1713 році [1, 20], адже саме цим роком датується фундаційний лист. Зберігся дарчий запис,

Фасад дзвіниці на плані Гамаліївського монастиря 1795 р.

датований 13 грудня 1712 року [2]. Дві сестри – «Евдокія Мойсеевна Козминая Заруцкая і Марія Мойсеевна ж Евстафиева Голубовая» – чинять «ведомо и яко каждого суду и права и всем, хто того потребовати будет» і оголошують, що мають бажання оволодіти млином з трьома мучними та одним ступним колесами на річці Есмані «в Воронежском уезде», котрий був записаний їхнім покійним дідусем їхньому ж дядьку Якову Савичу. Після смерті дядька млин дістався його дружині, яка мала малолітнього сина і невдовзі вийшла заміж за «другого мужа – Івана Безпалого». Проте скоро і удова, і її син померли і млином заволодів Данило Карпека, зять Безпалої, «которому жадной близкости до владения того млина не маеш». Розуміючи, що законних підстав відібрати млин немає, сестри вирішили звернутися до гетьмана, «просячи о привернення млина нам ближайшую посесію имеючим» з такою умовою, що дві частини вони відразу пожертвують «на монастирь новомеючийся строити паніенский Гамалеевский и жебы за то ж дедуся нашего и всех родичах наших преставшихся вечное поминанне в той обители святой било, а за третью часть ктитора тоей святой обители, що цена людми добрими положена будет, меют заплатити грошми готовими нам на памятку дедуся нашего». Внаслідок такої хитромудрої комбінації сестри отримували гроші, а млин повинен був перейти до монастиря. Виділений курсивом зворот свідчить, що вже у 1712 р. навколишні мешканці добре знали, що гетьман збирається будувати нову обитель.

Ясновельможні заохочували місцевих мешканців продавати та дарувати свої «посесії» обителі. У 1713 р. «жител Гамалеевский» Мойсей Жучок продає своє займище Скоропадському «при пану Лаврентію на тое час дозорцею (тобто управителем гетьмана – С. Ю.) будучом» [3]. 15 серпня того ж року «Грицко Бугаенко, обивател локотковский» оголошує своїм записом, «и ж продадем нив своїх власних на поле локотковском под Гамалеевку ... пану Михайлу Савицкому на тот час будучим старостою Гамалеевским за певную суму ... котрий купил на особ их милостей его милости пану Іоану Ілчу Скоропадскому пану гетману обоєх сторон Днепра іако велице пане гетмановой Анастасии Марковне ... Деялося в Гамалеевце при отцу Данилу Івановичу священнику на тот час будучому гамалеевскому» [4]. Отже, у 1713 році в Гамаліївці вже була діюча церква (Харлампіївська - ?).

Наступний документ датований 10 лютого 1714 року [5]. Воронізький сотник Потап Назаревич «на обитель светую Гамалеевскую на сей час еще меючої зачинаты фундоватися» дарує «сеножат ... власную непенную и невчом некому незаведенную, лежачую межи кгрунтами лазарувскими, належними обители светой». Отже, початок будівництва при Скоропадських може бути віднесений на час не

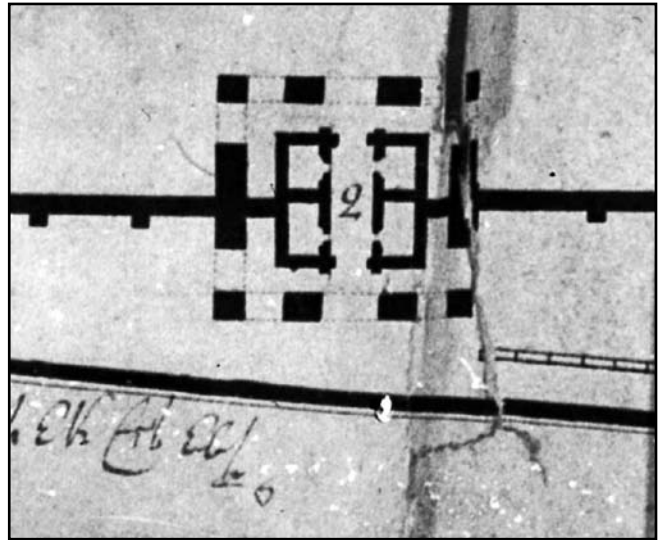
раніше весни 1714 р.

Пожертви продовжували надходити і під час будівництва. У 1716 р. мешканець Локотків Андрій Кривоустенко «на обител светую Гамалеевскую в тот час застаючому в дворе панском гамалеевском пану Василию Стефановичу старосте» записав хату з городом і гаєм [6].

У 1717 р. козак Воронізької сотні Леонтій Гаврилович Кулик «ясновелможной добродейце еи милости паней Анастасии Марковне Иоанновой Скоропадской гетмановой на обител Свето Харламповскую Гамалеевскую» продав власний ліс із сіножаттю «на том боку реки Есманс, над ставом Холодовичовским» [7].

Пожертви поступали і від жінок, які ставали черницями в новозаснованому монастирі. 25 квітня 1717 р. датований запис такого змісту: «Я, инокиня Евпраксія Струтинская, взявши на себя монашеский чин во обители Гамалеевской а мєючи себе двор и на нем стоющий дом и до него з прилежащими кгрунтами з ставком и млинком, з полями, гаями, сенокосами в селе зовемом Марчишина Буда, покойним мужем моим Василием Струтинским и мною набития, некому невчом непенние и незаведенние, котрий двор и оние кгрунти лекгую на светую обител свето Харлампиевскую девичую Гамалеевскую вечными часи. В которие я сама и дети мои, так теж из крєвних моих близьких и далеких жадною мерою втручатис нехто не повинен. На що и сію мою лекгацію вручаю во светой обители всчестной Господа игумении Гамалеевской Евфросинии Исидоровне, прчестному отцу Езекиилу духовнику тояжде светой обители. При Василию Любарском старосте Гамалеевском, при Якову Бублику дозорци жителю чернеговскому. К сей лекгації інокіни Евпраксії Струтинської я, Василий Вероцкий, поп Гамалеевский руку приложил» [8]. Цитований текст цікавий тим, що тут монастир описаний як вже сформована чернеча спільнота із своєю ігуменею та власним духівником. Евфросинія Исидорівна була, таким чином, першою ігуменею Гамаліївської обителі. В селі була також і парафіяльна церква (очевидно дерев'яна), священник якої підписався на дарчому записі.

30 червня того ж року «Василий дзвонник и обивател новгородський» записує «кгрунта розние так в самом городе Воронеже, яко и коло Воронежа лежачие куплею набитие ... на обител паненскую коштом ясневелможного его милости пана Иоана Скоропадского войск запорожских обоих сторон Днепра гетмана и паней малжонки его велможной еи милости паней Анастасии Марковне гетмановой *построенный*» [9]. Останній вираз особливо цікавий, оскільки свідчить, що уже в 1717 р. монастир був збудований. Важко собі уявити, щоб за такий короткий проміжок часу можна було звести цілий комплекс. Якщо прийняти,

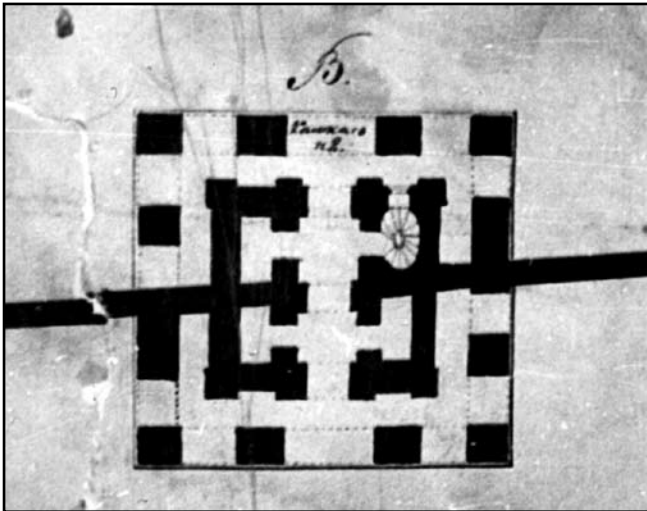
План дзвіниці на плані Гамаліївського монастиря 1795 р.

що вираз «построенный» є русифікованою калькою українського виразу «збудований», яким на той час позначалося будівництво із дерева, то тоді можна було б припустити, що у тому ж 1717 р. були зведені найнеобхідніші для функціонування монастиря дерев'яні споруди – келії тощо.

Непрямым підтвердженням такого припущення може бути на кілька років пізніше написаний документ від 12 червня 1721 р. [10]. Кролевецький сотник Павло Огієнко, «мєючи сад от честной инокини ... Алимпие законници *новоустроенного монастиря Гамалеевскаго* за дом мнє оставленній и от прочих людей кролевецких откупленній» дарує його обителі. Тут монастир названий «новоустроенним», що, на нашу думку, більш точно у порівнянні з попереднім записом передає дійсний стан речей.

10 квітня 1723 р. шляхтич Четвертенський продав Анастасії Марківні «в селе Локотках кгрунтик на том боце речки Шостки змежно з кгрунтом ясне велможной» [11], отже, навіть через 9 років від початку фундації гетьманова продовжувала скуповувати навколишні землі.

Розгортання будівельних робіт та й господарське забезпечення монастиря потребувало людських ресурсів, тому гетьман вирішив залучити до робіт новоутвореного Гамаліївського староства посполитих села Бирина (зараз це село у Новгород-Сіверському районі). Його наказ датований 25 листопада 1715 р. [12]. «Вам войтове биринскому и всем тамошним мужам нехай буде ведомо: любо до сего часу належалите до волости нашей шептаковской и в всем старосте тамошнему были послушными, однак поневаж в селе Гамалеевце за малолюдством немаш кому повинностей дворових отбувати, тєды приказуєм вам, абысте отселя належали до староства нашего Гамалеевского и всякое шокольвек он вам загадаєт отбували послушенство, а мы приказали старосте шептаковскому, жебы он впредь жадного до вас немел дела, алебысте належали

План дзвіниці
на плані Гамаліївського монастиря 1820-1826 рр.

уже до двору нашого Гамалеєвського и в всем старости тамошнего послушали».

Будівництво потребувало сталого забезпечення вапном. Для цього гетьман взяв собі «у посесію» вже існуючий «вапнений майдан». Історія його добре описана у наявних джерелах. Ще при гетьмані Мазепі завод збудував козак Кузьма Обичай. Після його смерті споруди відійшли у спадщину його жінці, котра «з братом своїм Дмитром и зятем еиж Юском Гойским» позичили у Новгород-Сіверського монастиря одну тисячу золотих під заклад вапняного заводу. Не маючи чим повернути борг, вони були змушені віддати монастиреві як компенсацію свій «вапнений майдан», що зафіксовано «на уряде меском новгородском» 21 листопада 1709 р. Проте монастир не міг нічого зробити із отриманим закладом, тому віддав завод гетьману Івану Скоропадському за умови, що той компенсує одну тисячу золотих, про це був зроблений запис 20 лютого 1720 р. [13]. Зберігся оціночний опис заводу, зроблений за наказом гетьмана. З нього дізнаємося, що завод збудований на землі новгородської ратуші, складався із мурованих та дерев'яних споруд, крім того, до майдану відносилися також і озеро Студенець та сіножаті. Завод знаходився на Десні в районі теперішнього села Юхтова [14]. Детальний опис майдану наведено в додатку. «Вапнений майдан» було остаточно закріплено за Скоропадськими записом від 11 жовтня 1720 р. [15].

В тому, що саме у 1720 р. Скоропадський вирішив створити власне виробництво вапна, немає нічого дивного. У 1719 р. його ясновельможність підписав контракт на будівництво головного храму монастиря – собору Різдва Богородиці. «В новостворюючійся коштом нашим обителе Харлампіевской понеже еще великой церкви каменной доселе еще нет, tedy мы хотячи оную ку хвале Божіей и его Пречистой Матере виставити, умовилесмо майстра муровщика Данела Мойсеевича, которому поступили за тую роботу дати грошей пять

тисячей золотих, борошна стародубской мере: житній – 100 осмачок, сємя конопляного – 3 осмачке, круп гречаних – 8 осмачок, пшона – 4 осмачки, гороху – 3 осмачке, олею – 300 кварт, риби вялой – голов десять, соли – 6 бочок, сира 60 пуд, баранов – 30, яловиц – 10, горелке кухов чотири. На якої умове для лучшаго впредь вероятія власную нашу при печати подписуем руку. В Глухове, фебруарія 23 року 1719. Удовж самая церков семнадцать з олтарем и з бабенцом и упоперек сажень девять. Олтар ушир сажень пять без локтя» [16]. Порівняння зазначених розмірів храму в плані із фактичними розмірами існуючої споруди дозволяє стверджувати, що ширина між внутрішніми площинами стін корпусу дорівнює ширині, зазначеній в контракті, ширина вівтаря, взятого в розбивочних осях, тобто посередині опорних стовпів, також співпадає із заданою контрактом, а довжина є на кілька метрів меншою договірної. Це можна пояснити відсутністю в натурі бабинця, вказаного при складанні договору. Можливо, що під час будівництва були внесені корективи до первісного задуму і від нього відмовились. Два пілони на західному фасаді собору, з'єднані півкруглою аркою і накріті двосхилим дашком, могли б вважатися атавістичним залишком цього нереалізованого бабинця. Такий західний компартимент, якщо він задумувався спочатку, виглядав би як наслідування батуринської фундації гетьмана Івана Мазепи. Питання бабинця в Гамаліївському соборі потребує проведення додаткових досліджень, перш за все археологічних.

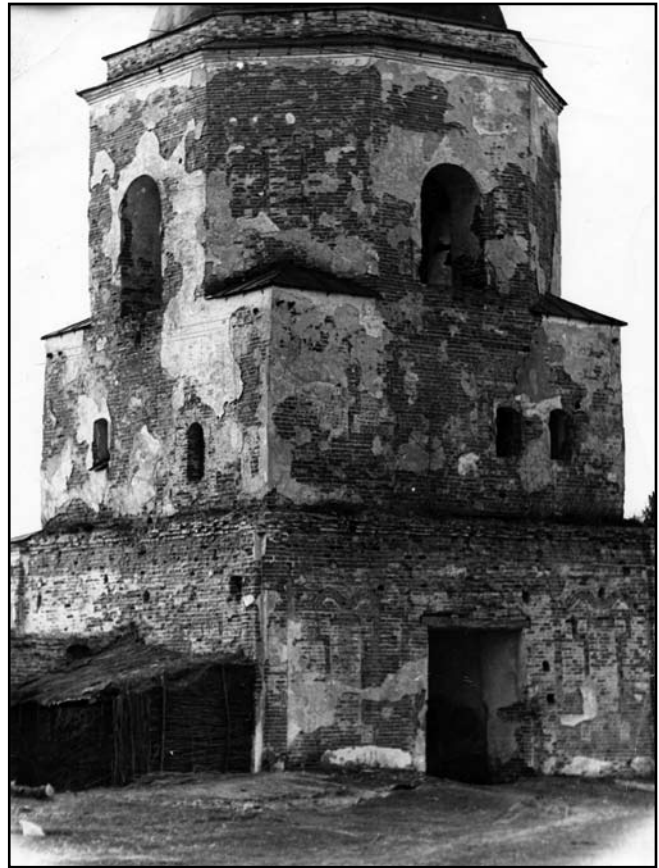
У цей же час, як буде показано далі, велися роботи і по спорудженню надбрамної дзвіниці. Зрозуміло, що такий великий обсяг робіт потребував великої кількості будівельних матеріалів.

Саме про заготівлю матеріалів, між іншим і вапна «з за Десни», йдеться у листі господаря гетьманського двору Григорія Яснопольського, датованого березнем 1722 р. [17]. На початку листа він повідомляє, що цегли в сараях під добрим накріттям заготовлено 120 тисяч, у гамаліївській цегельні – 90 тисяч, у складі ж – 30 тисяч. Деревини запасено у Шкірманівці близько ста возів, крім того, з Пирогівки привезено 200 кряжів, вапна привезено з-за Десни, тобто із вищезгаданого майдану, тільки три вози. Це господар двору пояснює не тільки поганими весняними дорогами, але й тим, що вози були приготовані для турецьких послів, яких мали дождатися три тижні. Далі Яснопольський повідомляє, що «муровщик гамалеєвській» йому доносить, аби цього літа не робити коло церкви, бо минулого року вона мурувалася при постійних дощах і непогодах, тому потребує для міцності певного часу з вітром та сонячним теплом, бо якщо від Скоропадського буде наказ обов'язково мурувати, то не його в тому вина, що за поспіхом церква обвалиться, а всі кошти «вотще пойдуть». Звичайно, під церквою тут мається на увазі собор

Різдва Богородиці. Якщо прийняти роком початку його будівництва 1719 – рік підписання контракту, – то до 1722 р. за три будівельних сезони храм можна було змурувати до рівня склепінь. Цим можна пояснити небажання майстра Данила Мойсеєвича ризикувати, адже склепіння дають додатковий розпір стінам, тому п'яти склепінь повинні спиратися на надійну основу. З листа також видно, що цегельня для виготовлення необхідної для будівництва цегли знаходилася в Гамаліївці. Приготування цегли на місці, часом навіть задовго до початку будівництва, є характерною особливістю для організації будівельного процесу в Гетьманщині. Відомі численні приклади розміщення цегельень безпосередньо біля будівельного майданчика, тому будівництво Скоропадських не стало винятком.

Другий лист написаний у Глухові 18 квітня того ж року [18]. Звертаючись до свого патрона, Григорій Яснопольський повідомляє про підготовку до мурування стовпів коло дзвіниці: матеріал вже зведений і необхідно його просушити. Він вже посилав за майстром, щоб той приїздив до Гамаліївської обителі, і як тільки той з'явиться, одразу почне мурувати. З листа зрозуміло, що 1722 р. дзвіниця вже була завершена, а за бажанням гетьмана навколо неї мали спорудити галерею на стовпах. Отже, зміна об'ємно-просторової композиції споруди відбулася на завершальному етапі будівництва. Як виглядала дзвіниця, можна собі уявити із плану монастиря 1795 р., на якому зображено її фасад та план [19]. Дзвіниця трьох'ярусна, два нижніх яруси квадратні у плані, третій – восьмигранний. Фасади були прикрашені викладеним із цегли та оштукатуреним декором – пілястрами, нішами, карнизами тощо. Проїзд влаштовано на першому ярусі, обабіч проїзду – допоміжне приміщення та сходи на другий ярус, в якому містилася надбрамна церква Введення у храм Богородиці. Дзвони розміщувались на верхньому ярусі. Галерея одноярусна трипрогінна із півкруглими арками на прямокутних стовпах. Декорування її набагато скромніше, воно зводиться до карниза та профільованого цоколя. Таке розв'язання, як справедливо відмітив В. Вечерський, дуже нагадує інше рішення – дзвіниці Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря [20]. Гетьманові воно сподобалося, очевидно, своєю практичністю. Галерея ще існувала у 1820-х роках, на що вказує план монастиря 1820-1826 рр. [21], складений перед ампірною реконструкцією. В процесі цієї реконструкції увесь фасадний декор збито – його добре видно на фотографіях 1950-х років – завершення отримало типову для пізнього класицизму форму у вигляді півсфери зі шпилем.

Вищенаведені матеріали дозволяють зробити деякі узагальнення. Початок будівельних робіт припадає на час не раніше весни 1714 р. В першу чергу, як можна здогадуватися, були зведені

*Фрагмент фасаду дзвіниці.
Фото 1960 р. з методфонду НДІТІАМ.*

найнеобхідніші дерев'яні споруди – келії тощо. Цікаво, що муровані келії в монастирі з'явилися набагато пізніше – між 1780 і 1795 роками. На момент смерті гетьмана у 1722 р. вже була збудована дзвіниця і нижня частина собору Різдва Богородиці. Автором згаданих споруд був «муровщик» Данило Мойсеєвич. На це вказує стилістична спорідненість фасадних архітектурних деталей.

Додаток 1

Оцінка вартості споруд вапняного майдану біля села Юхнова. 1720 р.

[ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 133, арк. 1]

По висоцєповажном листовном указу его царского пресветлого величества войска Запорожского обох сторон Днепра гетмана іасне вельможного добродєя его милости пана Іоанна Скоропадского, ми, нижейподписанние, зихавши до майдану вапєнного, прозиваємого Обичаєвского, построєнного над Дєсною за милю от Новгородка на земле ратуша новгородского, чиним строєнию всякому на том местцу стоячому шацунок, що якою цєною можєт купити сє, напрод имбар мурованный і ліох мурованный, з чога жадного прибытку нема тилко за кошт ошацовали золотих чотириста, которий имбар удовжь зостаєт сажєнь пєть, погреб вдолжь сажєнь осмь, а в поперек два, светлицю з комнатою вширь полпята сажня, а в должь з сєнцями

и з пекарнею пол осма сажня а пядей три. Горничку на ліодовку з двома имбарцями таляри двадцять, в должь сажней два и пядей две, а вширь сажень два, имбарь талярей десять, вширь сажень три и полтори пяди, а в должь полчварта сажня, другий имбарь коп осмь, вширь полтретя сажня, а в должь полчварта сажня, стайня таляри десять, в должь сажени осмь, а вширь сажень три и пяди две, шинковню золотих пядьдесят, светлицю звезенную до Гамалеевки, золотих пядьдесят, хатка подля инбару золотих пята, лазня з кухнею золотих пядьнацять, хата под горою золотих пята.

До того ж строенія приналежат сеножати и озера купленніе ценою в купчих вираженною. Которие так ся в себе мают. Сеножать от Николая Дроховского козака остроушского помеж сеножатеи п. івана Котляра и п. писаревой Бережецкой под селом Яхновом купленная за коп пята; подля тоеи ж сеножати озеро прозывается Студенец купленное у Ивана Захарченка за золотих полтораستاю Сеножать за Десною на оболони сумеж сеножати з одной стороны Василя Плешкуна козака араповского и всема трома концами к Десне прилеглуу да к той же сеножати и отчина, которая им же самим покойним Обичаем вирубанная, и до тоейотчини озеро прозывается Орлое и все тое куплено за коп тридцять од Артема Лизуна жителя новгородского.

...Озеро у Проценка Хоми куплено за двадцять талярей подля перевозу Пироговского, две сеножати розробленніе працею покойного Козми Обичая, а не купленніе. ...В яком строеніи майдану обичаевского и в сеножатах купленних всякому подробно подлуг цены виш вираженной виносит суми тысяча двесте золотих, сорок золотих и копа.

Додаток 2

**Лист господаря гетьманського двору
Григорія Яснопольського до гетьмана Івана
Скоропадського. Березень 1722 р.**

[ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 709, арк. 3 зв.]

Найпервей доношу ясновелможности Вашей стороны церковного матеріалу сколко якого числом есть. Цегли в сараях под добрим накритіем сто двадцять тисячей, в гамалеевской зась цегелне девять десять тисячей оной, а в самом магазине тридцать тисячей цегли ж; дров зас в Шкирмановце коло ста воз призапасилося, а за сто золотих в Воронежу они ж накопились; опрочь теж дров двесте сосновых кряжов з Пироговки з цегелни спроважено, а вапна з за Десни тілко три вози трома сотням, як же о том до Велможности Вашей чрез Максима Машталера харчевими речами уже се третей недели тому писал, привезено. Болш оной немоглисмо едно за бездорожем, а другом за нескорем тож послов турецких, на которих громаженее подводи чрез пять тижнов мусели дожидатися. Переиздом ухопити для того самого и дрова ж мѣстца куда подлежит и запроваджени, але дасть Бог дочектис

про сухих зминено ж всеми силами старатимуся оное до цегельне звести. Муровщик гамалеевский донесл мне, что сего наступающего лета нелзя около церкви делати, даючи іак би причину и слушную, же прошедшем году муровался при уставичних дождях і непогодах, чего ради требует долгого застояня и погодного для крепости часу з ветром, солнечного вару, а если, мовить, непременно Велможности Вашей розказане муровать будет, то не его вина, когда (чего уховай Боже) за нашим поспехом, іак он сказует муровщик, обвалиться. Все ункошти вотще пойдуть. Зосим премудроту Велможности Вашей подаем разсмотренію. Здешній старій будинок знатне починаем приходах аби ж зеи в стенах яких угли подошивалис до войны. Як прето поволите ясне велможност Ваша: чи пересипати оний, чи нехай по прежнему до благополучного іх панской велможности, если не впадет, стоит повороту.

Додаток 3

**Фрагмент листа господаря гетьманського двору
Григорія Яснопольського до гетьмана Івана
Скоропадського. 18 квітня 1722 р.**

[ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 342, арк. 7]

Ясновелможний премилостивейший мой пане и добродѣю!

...Взглядом мурованя около звоннице столпов [матеріал—С. Ю.] арамуками звезений на свое мѣстце по просусе, кгдиж тут у нас ежедень з холодними ветрами, для того ж жита в полно пожолтели и трава з земли не виходит, плюскота. Дров перенесеня з муру за Веригине на леваду. А в том прилжное по должности моей служебничой иметиму старание, и скоро начнутся муровати. Якже и писалем по майстра жебы в Гамалеевскую приездил обитель преречение столпы [мурувати—С. Ю.], тотчас ясновелможности вашей учиню известіе.

Посилання

1. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Книга 4. Чернигов. – 1873. – 476 с.
2. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України), ф. 148, оп. 1, спр. 66, арк. 1-1зв.
3. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 82, арк. 1.
4. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 74, арк. 1.
5. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 86, арк. 1.
6. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 100, арк. 1.
7. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 109, арк. 1.
8. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 112, арк. 1.
9. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 111, арк. 1.
10. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 138, арк. 1.
11. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 141, арк. 1.
12. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 81, арк. 1.
13. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 124, арк. 1.
14. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 133, арк. 1.
15. ЦДІАК України, ф. 148, оп. 1, спр. 134, арк. 1-1 зв.
16. Для истории Гамалеевского Харлампиевского монастыря // Черниговские епархиальные известия. – 1887. – № 1. – С. 15-16; Чухно В. Гамаліївський Харлампіївський монастир: історія та сьогодення // Краєзнавство. – 2011. – № 2. – С. 156.
17. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 709, арк. 3 зв.

18. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 342, арк. 7.
 19. Российский государственный исторический архив (далі – РГИА), ф. 1488, оп. 4, д. 950.
 20. Вечерський В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини. – К., 2002. – 591 с.
 21. РГИА, ф. 1399, оп. 1, д. 843.

Юрченко С.Б. Гамалеевский монастырь во времена гетмана Ивана Скоропадского

На основании новых архивных документов уточняется датировка некоторых построек Гамалеевского монастыря.

Ключевые слова: церковная архитектура, Гамалеевский монастырь, строительная деятельность Скоропадского.

Yurchenko S.B. Hamaliivskiy monastery in the days of a hetman Ivan Skoropadskiy

Based on new archival documents the dating of some buildings of Hamaliivskiy monastery confirmed

Key words: church architecture, Hamaliivskiy monastery, building activity of Skoropadskiy

08.04.2012 р.

УДК 351.853.09 «1927/1930»:94

Н.М. Дмитренко

**ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ МАСЛОВ:
ПАМ'ЯТКООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ
У 1927-1930 РОКАХ**

Стаття присвячена відомому вченому, директору Прилуцького окружного музею (1927-1930 рр.) В.І. Маслову та його практичній діяльності по організації в окрузі охорони культурної спадщини.

Ключові слова: В.І. Маслов, окружний музей, заповідник, охорона пам'яток.

Ім'я В.І. Маслова добре відомо філологам і значно менше музейникам. У січні 1927 р. його було призначено на посаду директора Прилуцького окружного музею. Незважаючи на нетривалий термін перебування на цій посаді, він зробив значний внесок у розвиток музейної справи та організації регіональної пам'яткоохоронної системи. В умовах становлення українського демократичного суспільства суттєвим стає питання охорони культурної спадщини. Особливого значення набуває наявність напрацьованого досвіду попередників. Отже, актуальність дослідження обумовлюється необхідністю вивчення досвіду на шляху пошуку нових механізмів захисту, збереження та дослідження культурної спадщини.

Діяльність В.І. Маслова в музейній сфері привернула увагу дослідників на початку 90-х рр. ХХ ст. У колективній праці «Репресоване краєзнавство 20-30-х рр.» висвітлено процес перетворення Прилуцького окружного музею у помітний краєзнавчий осередок за часів керівництва В. Маслова,

відзначено його вміння згуртувати навколо музею представників місцевої наукової, педагогічної та творчої інтелігенції [1]. У статті Г. Гайдая схарактеризована роль В. Маслова у створенні активу позаштатних співробітників музею, організації виставок народних майстрів [2]. Студії О. Баранкова наводять стислі відомості про життєвий шлях В. Маслова та його зв'язки з Чернігівщиною [3]. Серія статей племінниці В. Маслова О. Ключко присвячена темі формування його наукових поглядів, аналізу причин обрання на посаду завідувача музею, фотофіксації позамузейних пам'яток. Світлина, зроблені В. Масловим у 20-х рр. ХХ ст., з часом залишились єдиним джерелом, що дозволяє скласти уяву про культові споруди та громадські будівлі Прилуцької округи [4]. Таким чином, попри значний інтерес до особистості В. Маслова, його пам'яткоохоронна діяльність лише фрагментарно відображена у працях фахівців, що і зумовило появу цієї студії.

Початок 20-х рр. ХХ ст. – один із самих складних в історії Прилуцького місцевого музею. Як самостійний культурний заклад повітовий музей Прилуцького існував до 1923 р., коли припинив роботу через складні економічні умови, відсутність керівника (І.Н. Капустянський звільнився у квітні 1920 р., отримавши роботу у Полтаві). Збірка для збереження була передана до педкурсів. Пропозиція НКО УСРР (березень 1925 р.) передати до Полтавського державного музею цінні речі з Сокиринців та Тростянця прискорила організацію Прилуцького окружного музею та передачу до нього збірки Сокиринського музею (3518 експонатів) [5]. Окривконкомом у вересні 1926 р. було виділено окреме приміщення під музей по вул. Леніна, 78 у бувшому будинку Нечволода. У другій половині грудня того ж таки року почалась робота по розгортанню експозиції окружного музею.

Окрінспектура народної освіти відповідально поставилась до пошуків кандидатури на посаду завідувача. Місцеве краєзнавчотовариство відхилило кілька кандидатур, запропонованих окрінспектурою. Зокрема, було відмовлено Василю Дмитровичу Єрмолову – зав. профосвітою в м. Старобільську, та Ніканору Костянтиновичу Дмитруку – заступнику директора Коростеньського окружного музею [6]. Головним аргументом був той факт, що жоден з них не був уродженцем Прилуцького. На цій посаді воліли бачити людину, яка б знала і любила свою малу батьківщину. 1 січня 1927 р. на посаду очільника музею призначили В.І. Маслова [7]. 1 травня того ж таки року Прилуцький окружний музей відчинив двері для відвідувачів.

Справа організації пам'яткоохоронної роботи на Прилуцьчині бере початок в далекому 1919 р. З метою збору та охорони культурно-мистецьких цінностей у жовтні 1919 р. при Прилуцькій повітовій земській управі було створено «Бюро